

האם המנייה להקנת חבירו להפטר מקריעה על המקדש

א. קריעה על מקום המקדש. ב. שכה לקרוע. ג. המנהג בזמננו. ד. עצה לצאת לכולי עולמא. ה. כשכבר התחייב בקריעה.

א. קריעה על מקום המקדש

כתב השו"ע (סי' תקס"ט ע"א) ה"ה הרואה "ירושלים" כחורבנה, ואמר ציון היתה כו' וקורע, וכשרואה "בית המקדש" אומר אבי דרך המדשנו ותפאתנו וכו', וקורע. והבית לקרוע משנהגה לצופים ואח"כ כשראה המקדש קורע אחר, וכל קריעה טפח, ואם בא דרך המדשנו שאז רואה המקדש תחלה, קורע על המקדש טפח ואח"כ כשראה ירושלים מוסיף על קרע ראשון כל שהוא. ואם ראה את ירושלים במקדש בב"א כגון שבא דרך הר הזיתים שמשם נראה ירושלים והמקדש משם, כתב בכה"מ (אבות טו) דא"צ לקרוע כ"א קרע אחד. [ועיי' בגמ' (ס"ק) א' דצופים סביב לירושלים שיכולין לראות משם, ובמנהג לצופים צריך לקרוע א"צ קרעו עדיין לא ראה אותה, ע"כ. וכת' באג"מ (א"י ח"ג סי' פ"ה) דלדינא נקטינן דמן הצופים פירושו מהלך חצי שעה מכל צד סביבות ירושלים].

וכת' המ"א (סי' תקס"ט ע"א) דמי שנולד בירושלים אפי' הגדיל לקרוע, ודבקטנו ופטור כשגדלה הרי זה תוך ל'. וכ"כ הערוה"ש (אבות א) והוסף דאמנם אם הלך בירושלים ושהה ל' יום אי"ב לקרוע בחזרתו, ע"כ. וכן פסק המ"ב (סי' ק"ה). ואע"פ דדעת הגרי"ש א"צ (אשרי האיש פ"ג אות יב) דפטור זה הוא דוקא למי שגר בעיר העתיקה. מ"מ מטו בשמו של הגרש"א זצ"ל [ושו"מ שכן הובא בהל"כ"ש (תפלה פ"ג הגה"ב) ע"ג ע"ג טעמו] דד"ן זה נאמר אף בירושלים חדשה ושכן הוא המנהג.

הנהגה בספר אר"י (סי' כ"ב אבות י"א) כתב שבחורב"מ, בער"ש ובכר"ב א"י אחר הצהרים מקילים שלא לקרוע. אולם דעת הגרי"ש א"צ (שם אותיות טו, יז וי"ט) דאע"פ דיש שהקלו שלא לקרוע בער"ש אחר חצות, אין הדעת נוחה מלהקל בזה. ובמצי"ש, בחנוכה ובר"ח צריך לקרוע. והתן וכלה בתוך ז"י משתה פטורים בכל גוונא, ע"כ. ואמנם במנח"ש (סי' ע"ב) דבער"ש שכתב קבלת שבת אינו קורע והואיל ויניכר שהלבישה אילו ללבוש שבת, כך גם במצוי"ש כ"ז שניכר שלובשו עדיין משום כבוד שבת ג"כ פטור, ע"כ. ובבצל החכמה (ח"ה סי' י"ב) כת' שהמנהג שלא לקרוע ער"ש נכון הוא, ועיי"ש שנקט דאף בפורים בין בי"ד ובין בט"ו לא קורעים על המקדש. ועיי' עוד בלבושי מרדכי (מ"ג מ"ג אות"ב סי' קע"ג), בארחות רבנו (שם ע"ג קט"ג), בתש"ה (ח"א סי' שד"ג) ובאר לצינן (ח"ג פ"ל אות"ב).

ועיי' בארחות רבנו (ח"ב ע"ג ק"ב אות"ב) דהמנהג הוא לקרוע קרב אחר. וכ"כ דמי שהיה בכותל וסבב לקרוע המנהג הוא שירק כ"ז [אבל קטנים פטורים] כמ"ש בארחות רבנו (שם ע"ג ק"ד). [ודעת הגרי"ש א"צ (אשרי האיש פ"ג אות"ב) דצריך ללבוש בגד הקרוע כ"ז שהייתו בדיקום החורבן ודלא כיש נוהגין להחליף את הבגד הקרוע בבגד אחר מיד אחרי הקריעה, ע"כ. אולם בארחות רבנו (ח"ב ע"ג ק"ה) הובא דעת הגרי"ש א"צ דאפשר להחליף את הבגד הקרוע מיד].

ב. שכה לקרוע

ואם שכה לקרוע י"ל דחייב לקרוע אח"כ, דהרי לענין קריעה על קרובים (ח"ו) דעיקר חיובו הוא בשעה שנודע מהפסגה, כתב החיד"א בשו"ת חיים שאל (ח"ב סימן לח אות ג) דאחד שמתוך הבלבול שכה לקרוע על מתו ועברו ב' ג' ימים ואז זכר, נראה דיקרע כשזכר. שו"ת בספר שבט יהודה (סי' שמ סוף ד"ן א) שכת' אם לא קרע באותה שעה יקרע כ"ז שיזכור ואפי' לאחר קבורה, עכ"ל. אולם החיד"א גופא בשיורי ברכה (סי' שמ אות א) בשם התפארת משה דאם לא קרע עד שקבר פטור. ומסתבר לענין קריעה על החורבן נקטינן לקולא כמבואר לקמן. ושו"מ שכן ב"ש הגרש"א זצ"ל (מנח"ש ח"א סי' ע"ג) שהחובב לקרוע הוא רק בשעה שעדיין רואה, ולא לאחר שהלך משם אפי' אם זה עדיין אותו היום, עיי"ש טעמו. [ועיי"ש דאם ראה את המקדש בתחלה בשבת או במועד, דאינו קורע לא לאחר השבת ולא למחר. וכן הוא הגרי"ש זצ"ל (אשרי האיש פ"ג אות"ב) כת' דמי שהיה בכותל וסבב לקרוע המנהג הוא שירק כ"ז שעומדים ע"י הכותל וקרעים. וכן הוא בתשובות והנהגות (ח"א סי' שד"ג). ועיי' במ"ס (ח"ב סי' כ"ג) דאם לא קרע כלל על אותו בגד אינו נאסר בלבישה. ועיי' עוד במנח"ש (שם) דאם עבר ולא קרע בפעם ראשונה, תוך ל' אינו חוזר וקורע].

ג. המנהג בזמננו

אלא דמצינו בזמננו הרבה נוהגים להקל שלא לקרוע כלל. ולכאורה יש ללמד עליהם זכות ע"פ דברי הגרי"מ זצ"ל (אשרי האיש פ"ג אות"ב) שכתב דאם רואה רק את חומת הר הבית ובכלל זה כותל המערבי אין חיוב לקרוע דאינו מתחייב אלא כשרואה מקום העזרה דהיינו רצפת העזרה. ולענין ירושלים מבואר באג"מ (ח"ד סי' ע' אות"א) דאם רואה ירושלים שהיא ברשות ישראל א"צ לקרוע. ושו"ת שו"ת במועדים וזמנים (ח"ו סי' רנ"ג) ללמוד זכות. ובמנח"ש הלכות (ח"ו סי' ק"ג) כתב ע"פ הרדב"ז דממות קריעה היא משום עגמת נפש, ובעוניה אריכת הגלות גרמה שכבר הורגלו יום יום ואפי' רואים ירושלים ומקום המקדש לא מתרגשים יותר ואין להם עגמתי יתירה וא"כ למה יקרעו, ע"כ. [ולענין קריעה על עיר יהודה כתב בספר אר"י (שם אות א) דבזמננו לא נוהגים לקרוע על ראיית עיר יהודה כיון שלא ידוע בדיקום במקום. אולם דעת הא"מ (שהו"ש) דהיה כשהו"ש "ברשות האומות" צריך לקרוע].

אלא דלמעשה דעת השבט הלוי (ח"ו סי' ע"ג) והגרי"ש א"צ (אשרי האיש פ"ג אות"ב) דאין במנהג זה כלום. וכן באג"מ (ח"ד סי' ע' אות"א) כתב דאם כשרואה מקום המקדש מרחוק וכ"כ כשבאים לכותל חייבים לקרוע על המקדש, שכן דעת הגרי"ש זצ"ל (ארחות רבנו ח"ב ע"ג ק"ד). ובמנח"ש הלכות (שם) כתב דמי שראתו י' נוגע בלבבו ולבו עליו דוח על חורבן בהמ"ק ונתוסף ועגמתי בכל פעם שרואה מקום המקדש וירושלים ודאי יעשה כהלכה, ע"כ [ועיי' בספר אר"י שם שבאמת הביא מדברי הב"ח (הפאת השלחן סי' ג סע"ג) דמבואר דראיית המסגד הוי בכלל ראיית מקום המקדש וקורע. ועיי' משי"כ ע"י במועדים וזמנים (שם) ועיי' בארחות רבנו (שם אות"ב) שהגרי"ש זצ"ל בהכנסו בעיר העתיקה עצם ענינו ולא קרע וכשראה הכותל קרע על המקדש. ומשמע דמפקיע הדין נקט דפטור מלקרוע על ירושלים דאל"כ אמאי לא קרע כד"ן].

ד. עצה לצאת לכולי עולמא

ומ"מ יש לתת עצה למקילים בזה כדי לצאת מכל חשש דכל עוד שלא התחייב בקריעה יקנה את הבגד לאחר ובה"ה יפטר מחובת הקריעה, דכיון שאין הבגד שלו וחבירו מקפיד שלא יקרע בו אסור לו לקרוע. ואע"פ שנמצא מערים בתקנה חז"ל כבר כתב בשואל ומשיב (ת"ל ח"א סי' ר"ט) דהערמה דברבן שריא אף אם היא ניכרת. וכ"כ בערוה"ש (סי' תתמ אות"ג) ואע"פ שהמ"ס (סי' תקנ"ג אות"א) החמיר בהערמה ניכרת. מ"מ (אף אם ינמא דהערמה דמ"ד בכלל הערמה ניכרת) כבר כתב בדברי חיים (ח"ב סי' תת"א סי' כט - ל), המקור חיים (שם ביא"ו סי' ק"א) והנשמת אדם (כ"ל ק"ל אות"ה) דכל שעושה קנין גמור, אינו בכלל הערמה דהרי מקנה לו לגמרי, וא"כ ה"ה בני"ד. וכבר הארכנו בסי' ג' בגדר הערמות המותרות בגליון קל"ז, עיי"ש.

ושו"מ שכן דעת הגרי"ש זצ"ל (שם אות"ב) דאפשר להפקיע בגדיו בפני ג' כדי להיפטר מחיוב קריעת הבגדים, וכן יכול להקנות בגדיו לאחר בקנין סודר, והיינו שחבירו יתן לו כלי או מטפחת ותמורת זה הוא מקנה לו בגדיו, וחבירו שקנה הבגדים יאמר לו בפירוש שאינו מרשה לו לקרוע בגדיו, ע"כ [ומשי"כ בזה במועדים וזמנים (שם) דבריו צ"ע]. ואע"פ דאין רוח חכמים נוחה הימנו בעשות כן (וכמ"ש בשבט הלוי (ח"ו סי' ע"ג), וכן נקט הגרי"ש א"צ (שם), מ"מ מי שבלא"ה נוחה להקל בכה"ג ודאי עדיף טפי.

ה. כשכבר התחייב בקריעה

אלא די' לזון בעובד דהוה במי שהגיע לכותל המערבי (מעיר אחרת) בבגדי מותרות עליו להקנותם לקרוע, ושאל השואל אם יש עצה להפטר דהרי עליו להשתתף בשמחה וכלו לפי כבודו להגיע בבגד קרוע. והנה מצינו בתשובת מהרי"ל (סי' קצ"ח) לענין חובת קריעה על מתו (ח"ו), דמותר להחליף את בגדו שהיה לובש בשעת שמועה ולהחליפו באחר, דמדוכח מתוך דמ"ק (ס"ג) האומר לחבירו שהאילני חורדך אלך ואבקר את אבא שהוא חולה והלך ומצאו שמת קורע ומאחו וכשבא לביתו מחזיר לו חלקו ונתן לו לא לקרוע ואם לא חלוקה ואם לא יקרע בו לא הוא ורצה לשלם לחבירו דמי החלוקה או לקנות לו בגד חדש במקומו, ואמאי לא יתחייב לקרוע ולשלמו, אלא ודאי כיון דאם יקרע בגד חבירו יצטרך לשלם לו מאתו והוא חס על זה, לא יקרע עד שישלמו לו טליתו, ע"כ. מבואר דמותר להחליף הבגד שלבשו בשעת שמועה כי לא חל עליו חיוב על אודות בגד שלבשו בו כשהוא חס עליו.

מיהו עיי' בש"ד (סי' שמ ס"ק ג) שחולק על המהרי"ל הסובר דהשואל מחבירו באמת רשאי לקרוע הבגד ואין בזה משום גזל, דהרי כתב דאם קרע בכה"ג לא יצא דהוי שואל שלא מדעת וז"ל הוי ובחלוקה הגזול לא יצא כדלעיל סכ"ט, ע"כ. ולפי"ז אין לנו הוכחה להתיר להחליף הבגד שלבשו בו בשעת שמועה.

ושו"ת בברכ"ל (סי' שמ אות"א) שנקט דאע"פ שבאמת לפי השי"ד ליכא ראייה להתיר מ"מ הדין אמת דכבר הורה זקן וע"כ מי שבאה לו שמועה שחייב לקרוע עליה או מת לו בפתע פתאום, והוא לבוש בגד מותרות אשר לו, יכול להחליפם בבגדיו חול לקיים בהם מצות קריעה, ע"כ. [וכן פסקו החכ"א (כ"ל ק"ב אות"ב) והשלחן גובה (סי' שמ ס"ק ג). וכן נקט בג' מהר"ש א" (סי' שמ ס"ק ג) בשם הכנה"ג. וכ"כ השד"ח (אס"ד מ"ג אב"ת אות ק"ג) בשם החקקי לב. וכן משמע בהח"ס (ח"ב סי' שכ"ג) דאין חלות חיוב על הבגד כלל. וכן פסק ההר צ"נ (ח"ד סי' רס"ג).

אלא בדחשו"ש ובאורים (ה"ל קריעה מלהר"אזי מרגילות סי' ע') כתב דודאי המצוה הוא שיקרע בשעת חמום הבגד שלבשו בו אז, ואם היה בגד קרוע צריך להוסיף על הקרע וכו'. ומשמע מדבריו דנתחייב דוקא בבגד זה. ועיון בשו"ת מהרי"ל דיסקין (דף פ"ב מדפי הספר) שמביא מזה דאע"פ ל"ש עיון סימן ז', דאם משמע דלא מהני מה שפושט הבגד אחרי שכבר נתחייב.

ולמעשה א"כ דעת הגרי"ש זצ"ל (שיב משת ע"ג ק"ה) לאסור בזה, נראה דבני"ד אפי' הוא ז"ל יודה דאפשר להקל, דעד כאן לא פליגי אלא לענין קריעה על קרובים (ח"ו) דחמירא דיש סוברים שהיא מה"ת, ועושה חמור כמבואר במו"ק (כ"ד) ובטור (סי' שמ), אבל לענין קריעה על מקדש דקולא טפי יש נלוקט כרוב האחרונים המתירים בזה [בפרט דהרינו נוהגים להקל בכל זה כנ"ל]. וא"כ בני"ד יש לתת עצה להחליף בגדו ללבוש בגד אחר. [והנה משי"כ דקריעה י"א דהיא מה"ת, כ"כ הרא"ש (מ"ק סי' א) בשם הרמב"ד. וכ"כ השבט יהודה (סי' שמ). וכ"כ נמי המעיל צדקה (סי' ה) בשם הרמב"ן. וכן הוא באבן האזל (ביאת המקדש פ"א ה"ח ד"ה והנה) בדעת הרמב"ם. ועיי' בשד"ח (ח"ה פי' ק"ף כלל ס' ע"ג ע"ג). והנה אע"פ דהקריעה לא אמרנים הלכה כדברי המיקל באב"ל, וכמו שפסק הש"ד (סי' שמ ס"ק כ"ה) הביאו נמי הג' מהר"ש א"צ (סי' שמ). מ"מ היכן דלא הוכרע הדבר אמרנן ק"כ דרבנן לקולא אך בהלכות אלו וכמ"ש בה"ח (סי' שמ אות"ב).

ועוד בשעת הדחק כה"ג י"ל דאם לובש בגד זיעה (גופייה) יכול לצאת ט"פ קריעה על ידה. דאע"פ דבגד זה פטור מקריעה כמבואר בשו"ע יו"ד סימן ש"מ סי' י'. מ"מ כתב בשו"ת משיב דבר (ח"ב סי' ק"א אות ג) דאם קרע עליו יצא. וא"כ לענין קריעה על ראיית המקדש דהמנהג לקרוע בגד אחד [כדן קריעה על שאר קרובים בסימן ש"מ סי' ט"ז] יש להסתמך ע"ז כגון בני"ד דכדעידב דמי דאיכא משום קבדו בהריות [ואע"פ דאפי' על שאר קרובים יש לקרוע בגד העליון, מ"מ עיי' בגינת ורדים (כ"ל ה"ח) דבדעידב יצא ידי קריעה אף אם קרע בגד התחתון. וכן פסקו הפת"ש (סי' שמ ס"ק ט) והג' מהר"ש א"צ (שם), ועיי' בחי' ורד"א (שם). ובב"מ דקריעה על המקדש המנהג להקל לקרוע א' מהם אפילו אינו העליון דוקא, עיי' במועדים וזמנים (שם) ובארחות רבנו (שם), ודו"ק.

מסקנא דדינא -

העולה לדינא, א' הרואה ירושלים בחורבנה או מקום בית המקדש חייב לקרוע. ואם ראה את ירושלים והמקדש בבת אחת כגון שבא דרך הר הזיתים שמשם רואים ירושלים והמקדש בבת אחת, אין צריך לקרוע כי הוא קרע אחד. ב' תושב ירושלים הרואה מקום המקדש קורע, ואם לא שכה מחוץ לירושלים ל' יום שוב אינו קורע. י"א דפטור זה הוא דוקא למי שגר בעיר העתיקה. וי"א דד"ן זה נאמר אך בירושלים חדשה ושכן הוא המנהג. ג' יש אומרים שנוהגים להקל בזמננו לקרוע על להם על מי שיסמכו. וש אומרים שמונהג זה כלום. ועיי' לצאת ידי המ"ח אפשר להפקיע בגדיו בפני ג', וכן יכול להקנות בגדיו לאחר בקנין סודר, והיינו שחבירו יתן לו כלי או מטפחת ותמורת זה הוא מקנה לו בגדיו, וחבירו שקנה הבגדים יאמר לו בפירוש שאינו מרשה לו לקרוע בגדיו.

משא"כ כאשר אבד לו חשבונו על נפשו ששם אין כל יחס... בעמדו על היריחו הוא מעטער על היריחו, אבל הוא עמד על חממתו, ונקודת האמת הוא כבר מקוימת איתו י"ל...
ואת אנטו, שקשטו אנטו בפיג'י נגפנו והבלי זמננו, הנו מוצאים כל סיפוקנו בעולם מגושם זה ולא חסר לו דבר בחורבן ביה"מ. מקור לבנו אבד חשבונו על נפשו עומד ע"ה... נטח בו' באב לעמוד על כל עמדת היריחו על שמי' מתכונת אלו'...
ונראה שמנקודת מבט זו, קל לנו יותר להרגיש את הקשר הפנימי לענין חורבן ביה"מ. שהרי ידוע כבר מה שכתבו שמועות ענין ביה"מ אינו העצים והאבנים שבו, אלא הקדושה שהייתה נשפעת ממנו לכל העולם כולו, ולכל אחד ואחד, וכשנחרב ביה"מ - נחרבה כל קדושה זו.

ונמצא שזהו הפתח להרגיש את העזר והאבדות בימים אלו, וביום ת"ב בפרט, לראות היכן אנו עומדים ביחס לקשר שלנו עם הקב"ה, ולדעת שכל קושי וכל חסרון שיש לנו להתקרב אליו ית', נובע מחסרון ביה"מ.
ואמנם עצם העזר על החורבן הוא עצמו מקשר

אתנו לרחוקותיו, וכמו שכתב בספר שפת"ח חיים (ח"ג ע"ג ר"ט) כשם שאפשר להתקרב אל השו"ת ביומ"ב, ע"י פצרת העוונות המיוחדת שזוכים ביום זה, שהיא מרוממת את האדם ונותנת לו סיוע להתקרב אל השו"ת, כך אפשר להתקרב אל השו"ת בתבא"ב ע"י עבודת האבדות על ירושלים, הדרושת חסונה שכ"נ, בירא"ל, ומאידך לראות את חסרון חסרונן בבירא"ל, ועד כמה שאדם יתנסן בזה, ומשקיע בעבודת ה' זו את כל פרימיותו, בכך

ע"ה תגדל עזרו ורוחו, ויאמר ע"ה תגדל בו השאפתו להתקרב אל השו"ת ע"י עבודתו...
וגם מצינו שחברתו הדבר משקיע, וכמו שכתב בספר דברי יעקב (להג"י ע"ג, פריק משבחה שער י') ו"בשעה שמעטער האדם על החורבן ומתפלל עליו, ע"י מתקשרת נפשו לבחינת הארת ביה"מ" ומקבל הארה מסוג זה של בית המקדש שמייצגת הארה זו ליתן חיזוק זה בזמננו ואף שאין זו ההארה בשלימותה כמו בזמן שיש בית המקדש אבל גם החלק הזה הנעשה ע"י תפילה זו הוא רב מאד...
סנה באמירת הקינות

וכמו שכל הערות הגשמיים מקורן מחורבן הבית, ועליו להתעורר מזה בעת אמירת הקינות, וכמו שכתב הסבא מקלם (פסק הקבלות ע"ל מה בהערה) "הנה אנטו רואים כי התמנן האומרים קינות ובוכים שם, על מה הם בוכים? על העזרת סגדלו או, ועל הריגת עשרה הרוגי מלכות, והרי זה דומה לו שבוכה כשעומד המשל... איננו יש להתבונן למה בא אליהם הערות האלה ידענו כי הכל יש להם סיבה, והנה הודיענו חז"ל כי הסיבה היא שנאת חנם." וע"י התבוננות זו נזכה לתקן מעשינו, וכמו שכתב הובב (גליון ענין י"ב בתמוז) דברי הרמב"ם בהלכות תעניות שזו מיהו התענית.

והתעלות מת"ב והחמשך למי השנה
הנה אמרו חז"ל שיום ת"ב יקרא "מעוד", והיינו שכל יום זה יום של ימים אלו לתקן חטאינו וקשינו על ידי יום זה (וכמו שכתב אבן עזרא בחק"ה) החסרון והיריחו מאיתו ית'. ואם נעבוד כראוי את עבודת יום זה, נזכה לקנות בנפש את ההגשת חסרון זו. ויש להביא נקודה מעשית מימים אלו

לכל השנה, והוא בענין חובות הרבה מקומות בתפלה על ירושלים ובית המקדש והשפת השכינה למקומה, וכמ"ש הג"ר חיים ברים זצ"ל (מרבח חיים, תשרי פרק כ"ה) "ואהבה" ה' המחכים בבני איראל אפשר להם למצוא מקום להתעורר בכלל התפילות של שאר ימות השנה, הן של ימי החול והן בתפילות השבת וכן בברכות הנהנין ובברכה"ז וברכת מעין שלש, וכן מסופר על חסידי קסא ענין הרוח וגודלו תורה וחסידי שבכיבות הנהנין היה לבס נשבר בקרבם הגיעות לברכת רוחם של ה"ה א' ישראל עמך וכו' ובהנה ירושלים עיי"ק ב"ב וכו', וה"ה בכל תפילות השמונה"ע ואמירת חסון בשני חמישי וכדומה"'. וזוהי ה' לעבוד אלהות מעבודת ימים אלו,

ונזכה לכל ההתעלות הרחוקות האפשריות וע"י נזכה לקיימו בני דברי חז"ל "כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה", וידוע מה שפירשו "זוכה ורואה" בלישון הזה, שכבר קנת נתן חלק מהחורבן, ומתחילה הדרך אל הגאולה

השלמה שנראה את ביה"מ בבנינו ותפאתו בשהרה בימינו אמן.

נערך ע"י מחבר קונטרס
"עבודת ימי בין המצרים ותשעה באב"
מסדרת "עבודת המועדים"